

УДК 930.25(477)

О. В. ЧИЖОВА*

ЦЕНТРАЛЬНОМУ ДЕРЖАВНОМУ АРХІВУ-МУЗЕЮ ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ – 50 РОКІВ

Висвітлено історію створення та діяльність упродовж 50-ти років Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України; подано стислий огляд його джерельної бази.

Ключові слова: Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України); Л. А. Проценко; Національний заповідник “Софія Київська”; архівні установи; особові фонди; проект “АВС”.

Напередодні ювілейних заходів із нагоди 50-ї річниці від дати заснування (4 травня 2016 р.) унікальної архівної установи – Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ України) надійшла новина про те, що розпорядженням Київського міського голови Віталія Кличка від 19. 02. 2016 р. № 125/1 одну із вулиць у Солом’янському районі м. Києва перейменовано на вулицю Людмили Проценко – знаного архівіста, краєзнавця, некрополознавця, першого директора ЦДАМЛМ України. Вперше за історію вітчизняної архівної справи іменем архівіста названо вулицю: чудовий подарунок ЦДАМЛМ України з нагоди ювілею, гідне визнання заслуг як особистості, так і професії архівіста загалом.

Людмила Андріївна Проценко керувала новоствореною архівно-музейною установою з 1967 р. до 1973 р. Ці роки – період нелегкого становлення ЦДАМЛМ УРСР – залишилися в історії архівної системи України ще й як приклад високої відповідальності, далекоглядності, патріотизму і самовідданої праці першого директора установи.

Вважається, що ініціатором заснування архіву-музею літератури і мистецтва є Спілка письменників України, від мені якої її Голова Олесь Гончар листом від 16 січня 1965 р. звернувся до секретаря ЦК КП України П. Ю. Шелеста з пропозицією “збудувати в центральному районі Києва Державний республіканський літературний музей-сховище, передбачивши читальні зали, приміщення-сейфи для зберігання

* *Чижова Олена Валеріївна* – директор Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України.

Перший колектив ЦДАМЛМ України. [1967].

З приватної колекції Наталії Яновської.

На фото: 1-й ряд: зліва-направо – нест. особа (бухгалтер); нест. особа; Н.С. Куксова (Яновська); 2-ряд: зліва-направо – Новиченко Марія Пилипівна; Філоненко М.І.; Проценко Людмила Андріївна; нест. особа; 3-ряд: зліва-направо – Попіль Світлана; Лобанова Галина; Аكوпова Ірина Семенівна.

класичної рукописної спадщини, найсучасніші книгосховища”¹. Майже через рік, 8 січня 1966 р., Олесь Гончар і Павло Загребельний від імені Правління Спілки письменників України знову порушили це питання у листі до Голови Ради Міністрів УРСР В. В. Щербицького.

Але, гортаючи архівні документи, знаходимо підтвердження того факту, що клопотання про створення літературного архіву в Україні порушувало Міністерство внутрішніх справ УРСР ще у 1952 р. Наступним кроком було прийняття Постанови Президії ЦК КП України “Про створення Центрального державного літературного архіву” від 4 липня 1956 р., якою Президії АН УРСР, Міністерству культури УРСР і Спілці радянських письменників України надавалося доручення розробити та подати пропозиції щодо створення у м. Києві Центрального державного літературного архіву².

4 лютого 1957 р. віце-президент АН УРСР О. Н. Щербань надіслав до ЦК КП України доповідну записку щодо створення Державного архіву літератури й мистецтва Української РСР, в якій запропонував основні напрямки діяльності, склад документів, що мав бути сформований

із рукописних фондів відділу рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, відділу рукописів Державної публічної бібліотеки АН УРСР, інших науково-дослідних установ АН УРСР, літературних та історико-культурних документів архівних і музейних установ тощо. Було також запропоноване місце для розміщення архіву – адміністративний будинок Київського медичного інституту ім. О. О. Богомольця (бульв. Шевченка, 13), у дворі якого мали збудувати спеціальне бетонне сховище для зберігання рукописних і документальних матеріалів, сполучивши його з приміщенням архіву наземним і підземним ходами – коридором та тунелем.

Перший директор ЦДАМЛІМ України
Л. А. Проценко.

Як відомо, видатний український письменник, поет, публіцист, учений, громадський і політичний діяч Іван Франко був прихильником збирання, збереження, вивчення й публікації історико-культурної спадщини, тому висловлювалася пропозиція присвоїти Державному архіву літератури і мистецтва Української РСР його ім'я. Разом із цими пропозиціями були представлені проекти положення майбутньої установи та штатного розпису у кількості 85 посад із місячним фондом 104 тис. 30 крб.³

Пропозиції були підтримані листами Міністерства культури УРСР від 3 квітня 1957 р.⁴ та Спілки радянських письменників України від 13 квітня 1957 р. до Президента Академії Наук УРСР⁵.

Але з певних обставин до питання створення літературного архіву повернулися лише у 1962 р. У листі в. о. начальника Архівного управління при РМ УРСР Л. В. Гусевої до Секретаря ЦК КП України А. Д. Скиби від 21 серпня 1962 р. наголошувалося, що документи про розвиток літератури і мистецтва України, на відміну від документів російських письменників і митців, що сконцентровані у створеному 1941 р. Центральному державному архіві літератури і мистецтва СРСР у Москві, та такому ж архіві в Білоруській РСР, який було створено 1960 р., і донині розпорошені. Документи з історії української літератури і мистецтва часто не взяті на облік, зберігаються в поганих умовах

РАДА МІНІСТРІВ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

ПОСТАНОВА

від 4 травня 1966 року № 357

м. Київ

Про створення Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва Української РСР

Рада Міністрів Української РСР ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Прийняти пропозиції Архівного управління при Раді Міністрів УРСР, Міністерства культури УРСР та творчих спілок республіки про створення в м. Києві Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва Української РСР, підпорядкувавши його Архівному управлінню при Раді Міністрів УРСР.
2. Центральный державний архів-музей літератури і мистецтва УРСР розмістити /після закінчення будівництва-споруд центральних державних архівів УРСР по вул. Преображенській, № 39/ в приміщенні Центрального державного історичного архіву УРСР по вул. Володимирській, № 22-а.
3. Доручити Архівному управлінню при Раді Міністрів УРСР і Міністерству фінансів УРСР розглянути структуру, штати та інші питання, зв'язані з створенням Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва УРСР, і передбачити в проекті бюджету на 1967 рік відповідні асигнування.
4. Зобов'язати Архівне управління при Раді Міністрів УРСР разом з Міністерством культури УРСР та творчими спілками республіки розробити і подати Раді Міністрів УРСР проект Положення про Центральный державний архів-музей літератури і мистецтва Української РСР.

Голова
Ради Міністрів УРСР

Керуючий справами
Ради Міністрів УРСР

В. ЩЕРБИЦЬКІЙ

К. БОЯКО

Архівне управління при РМ УРСР

ВХ. ДИМ. № 1586

10. V 1966 р.

Інд. 28

*Збірник Постанов і розпоряджень Уряду УРСР
1966р. № 5, с. 52.*

Постанова Ради Міністрів УРСР від 4 травня 1966 р. № 357
про створення ЦДАМЛМ УРСР.
ЦДАВО України, ф. 14, оп. 2, од. зб. 1919, арк. 1.

НАКАЗ

НАЧАЛЬНИКА АРХІВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ РАДІ МІНІСТРІВ УРСР

« серпня 1972 р. № 50 м. Київ

Про створення Літературно-меморіального будинку-музею
іст. О.Є. Корнійчука – філіалу Центрального державного архіву-
музею літератури і мистецтва УРСР.

Рада Міністрів Української РСР постановою від 6 липня
1972 року № 319 "Про увічнення пам'яті О.Є. Корнійчука та забез-
печення його сім'ї" /п.3/ прийняла пропозицію Архівного управ-
ління при Раді Міністрів УРСР і Спілки письменників України про
створення в с. Плютах Обухівського району Київської області в
будинку, де жив і працював О.Є. Корнійчук, Літературно-меморіаль-
ного будинку-музею О.Є. Корнійчука – філіалу Центрального держав-
ного архіву-музею літератури і мистецтва УРСР і зобов'язала Ар-
хівне управління при Раді Міністрів УРСР затвердити погоджені
з Міністерством фінансів УРСР штати і кошторис видатків вказано-
го будинку-музею.

На виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 6 липня
1972 року № 319 "Про увічнення пам'яті О.Є. Корнійчука та забез-
печення його сім'ї"

н а к а з у ю:

I. Створити з 1 серпня 1972 року в с. Плютах Обухівського райо-
ну Київської області в будинку, де жив і працював О.Є. Корнійчук,
Літературно-меморіальний будинок-музей О.Є. Корнійчука – філіал
Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва УРСР,
підпорядкувавши його Архівному управлінню при Раді Міністрів УРСР,
Науково-методичне керівництво діяльністю Літературно-меморіально-
го будинку-музею О.Є. Корнійчука покласти на Центральний державний
архів-музей літератури і мистецтва УРСР.

Наказ начальника Архівного управління при РМ УРСР О. Г. Мітюкова
від 1 серпня 1972 р. № 50 про створення Літературно-меморіального
будинку-музею О.Є. Корнійчука – філіалу Центрального державного
архіву-музею літератури і мистецтва УРСР.

ЦДАВО України, ф. 14, оп. 2, спр. 2383, арк. 4.

Директор ЦДАМЛМ України М. І. Крячок знайомить гостей з експозицією архіву-музею.
У складі групи – Олесь Гончар із дружиною Валентиною. Кін. 1970-х.
З фонду ЦДАМЛМ України (ф. 673).

і немає ніякої гарантії, що вони будуть збережені. Багато з них знаходяться за межами УРСР і навіть за межами Радянського Союзу. Ніхто по-справжньому не займається збиранням та зберіганням цих документів. Саме ці обставини зумовлюють невідкладну потребу створення в Україні Центрального державного архіву літератури і мистецтва.

В архіві пропонувалося сконцентрувати рукописні фонди діячів літератури, публіцистики і мистецтва дореволюційної доби і радянської епохи, редакцій літературних і мистецьких газет та журналів, творчих об'єднань, фонди науково-дослідних установ АН УРСР, літературні та історико-культурні документи державних архівів, історичних, літературних, краєзнавчих і художніх музеїв, бібліотек, державних видавництв і творчих об'єднань. У листі повідомлялося, що наразі Архівним управлінням при РМ УРСР виявлено 450 тис. одиниць зберігання таких документів.

На Центральний державний архів літератури і мистецтва УРСР пропонувалося покласти завдання розшуку, збирання, обліку, зберігання документів, що стосуються його профілю, а також їх наукового використання. Вказувалося, що для розміщення архіву-музею потрібно 800 м² площі. Разом із цим було запропоновано структуру і штатну розстановку архіву-музею у кількості 39 осіб⁶.

Меморіальна кімната Олександра Довженка у ЦДАМЛМ України.

У листопаді 1965 р. начальник Архівного управління при РМ УРСР С. Д. Пількевич у листі до ЦК КП України знову звернувся з проханням створити Центральний державний архів літератури і мистецтва, для розміщення якого запропонував запроєктоване до будівництва приміщення центральних державних архівів (2-ї черги). У листі зазначалося, що до завершення будівництва архів зможе розміститися у частині приміщення Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР, яке мало бути звільнене у II кв. 1966 р., у зв'язку із введенням у дію кіносховища 1-ї черги⁷.

Зрештою, 4 травня 1966 р., відповідно до Постанови Ради Міністрів УРСР № 357, було створено Центральний державний архів-музей літератури та мистецтва УРСР. Наказом начальника Архівного управління від 27 липня 1967 р.⁸ ЦДАМЛМ УРСР розпочав свою діяльність 1 серпня 1967 р. та розміщувався у приміщенні колишньої бурси на території Державного історико-архітектурного заповідника “Софійський музей” (нині – Національний заповідник “Софія Київська”)⁹. Перший штатний розпис, затверджений Архівним управлінням РМ УРСР від 31 липня 1967 р., включав адміністративно-управлінський персонал – 3 одиниці, відділ комплектування і обліку документальних матеріалів – 4 одиниці, відділ фондів – 3 одиниці¹⁰.

28 листопада 1968 р. було затверджено перше Положення про ЦДАМЛМ УРСР, яким визначався склад документів, джерела комплектування та основні завдання установи¹¹.

Будинок, де й сьогодні розміщується архів-музей, потребує окремої розповіді. Його було зведено у 1763–1767 рр. архітекторами Михайлом Юрасовим та Пилипом Поповим як монастирські келії, і до 1786 р. у ньому жили ченці. Будинок збудований у стилі українського бароко, характерному для більшості монументальних будівель України другої половини XVIII ст.

У 1786–1789 рр. будинок реконструйовано з метою пристосування під народне училище: змінено внутрішнє планування, до південного фасаду прибудовано два великі ризаліти, розібрано галерею на північному фасаді.

У 1822 р. здійснено реконструкцію й пристосування споруди під митрополичі покої (за митрополита Євгенія Болховітінова – *О. Ч.*) за проектом архітектора А. І. Меленського, а саме: змінено внутрішнє планування, до ризалітів на північному фасаді прибудовано масивні ганки-тамбури, у східному ризаліті обладнано церкву.

З 1837 р. у будинку містилося Софійське духовне училище (бурса), у зв'язку з чим знову відбулося перепланування. У 1870 р. для розширення навчальних приміщень до північного фасаду було зроблено велику прибудову.

З приміщенням бурси пов'язана історія не лише ЦДАМЛМ України, а й інших архівних установ. Ще 21 липня 1920 р. воно було передане наказом Голови Київського губревкому як приміщення для Головного архівного управління¹².

Згідно з декретом РНК УРСР від 10 липня 1922 р. № 111 приміщення колишньої Софійської духовної школи відводилось під філію Головархіву у м. Києві та Київський губерніяльний історичний архів¹³.

1944 р. вийшла Постанова РНК УРСР і Центрального комітету КП(б)У від 26. 04. 1944 р. № 3888 “Про будинок управління державними архівами НКВС УРСР”, якою приміщення бурси було закріплено за Управлінням державними архівами НКВС УРСР¹⁴.

Відповідно до п. 2 постанови Ради Міністрів УРСР “Про створення Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва Української РСР” від 04. 05. 1966 р. № 357 ЦДАМЛМ УРСР став займати частину приміщення Центрального державного історичного архіву УРСР по вул. Володимирській, 22-а¹⁵.

Про перші місяці функціонування архіву-музею йдеться у доповідній записці директора ЦДАМЛМ УРСР Л. А. Проценко до начальника Архівного управління С. Д. Пількевича від 11 січня 1968 р.: “Новостворений Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва існує вже шостий місяць. Відведені під архів 3 приміщення (невеличке сховище на 4 стелажі, робоча кімната 12 кв. м і кабінет директора 9 кв. м.) не можуть задовольнити потреб архіву-музею щодо розміщення зібраних документальних матеріалів, експонатів музею і бібліотек

Співробітники відділу “Літературно-мистецькі Плоти” ЦДАМЛМ України під час роботи. 2010-і рр. З приватних колекцій співробітників.

архіву. Відведена площа використана максимально, кабінет директора фактично перетворився у музейно-бібліотечне сховище, де для відвідувачів вміщується ледве один стілець. З 1968 року в архіві-музеї мають працювати 16 осіб, вже зараз працюють 13”¹⁶.

До 1970 р. Центральний державний історичний архів УРСР та Архівне управління при РМ УРСР перебували у будівлі бурси, а згодом переїхали до новозбудованих архівних приміщень на Солом’янській, 24, де знаходяться й нині. Будинок же бурси у 1971–1976 рр. відреставровано (зокрема, відновлено фасади у формах XVIII ст.) і пристосовано під потреби Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва УРСР. Наказом Головного архівного управління при Раді Міністрів УРСР від 22. 01. 1976 р. № 6 був затверджений акт про приймання в експлуатацію реконструйованого і відреставрованого приміщення ЦДАМЛМ УРСР. Після проведення комплексу робіт архів-музей отримав обладнані 5 архівосховищ для зберігання документів, книжкового фонду і музейних експонатів загальною площею 1169,5 м² і довжиною стелажних полиць 2447 м. Сховища були обладнані металевими стелажми спеціальної конструкції, що забезпечувало скорочення трудових затрат при видаванні документів працівникам і дослідникам, металевими сонцезахисними жалюзіями, які регулювали доступ світла в приміщення. Було створено лабораторію з ремонту, реставрації, фото- і мікрофільмування, оправлення і копіювання документів,

для якої відведено 11 кімнат загальною площею 299,7 м².; лабораторія була обладнана установкою для мікрофільмування документів АКМ-22, склеювальним напівавтоматом для склеювання і обрізування 35 мм плівки 35-СПА-2; автоматичним приладом для сушіння і глянцювання фотовідбитків АПСО-5м, паперорізною та дротошвейною машинами, бігувально-перфорувальним та картонорізальним станками, механічними пресами для оправлення документів тощо. Для розмноження документів з паперовою основою та з мікроплівок в окремі кімнати було встановлено вертикальний електрографічний апарат “Вега”. Окреме приміщення площею 69,8 м², оснащене спеціальною системою витяжної вентиляції і герметичними дверима, було відведено під камеру для дезінсекції і дезінфекції документів. 18 кімнат площею 480,5 м² було відведено для створення меморіальних кабінетів-музеїв найбільш видатним представникам української літератури і мистецтва, а також виділено 5 виставкових залів для тимчасових тематичних та ювілейних виставок загальною площею 521,8 м². Для роботи дослідників було обладнано читальний зал площею 91,3 м² на 25 місць, оснащений столами спеціальної конструкції. Було опоряджено конференц-зал на 117 місць площею 136 м², обладнаний стаціонарною кіноустановкою для перегляду документальних стрічок. 20 реконструйованих кімнат площею 396,7 м² використовувалися як робочі приміщення для працівників архіву. Всі архівосховища та експозиційні приміщення обслуговувалися системами кондиціювання повітря, протипожежної і охоронної сигналізації, для чого було встановлено необхідне обладнання. Для переміщення документів зі сховища до службових приміщень було встановлено 2 ліфти вантажопідйомністю 350 кг кожний. Загальна вартість капітальної реконструкції приміщень загальною площею 3860 м² склала 924 тис. крб. Архівісти отримали відремонтоване приміщення із сучасним на той час обладнанням¹⁷.

Розпочалася активна робота з комплектування документальними пам'ятками. Джерельна база архіву-музею створювалася шляхом одержання деяких профільних архіву-музею фондів з інших державних архівів, всеукраїнських творчих установ і організацій, а також шляхом приймання на постійне зберігання архівних документів, що передавалися особисто діячами літератури і мистецтва, спадкоємцями їхніх архівів, комісіями з творчої спадщини тощо. Так, наприклад, у 1967 р. від Центрального державного історичного архіву (м. Київ) до архіву-музею надійшли фонди письменників Тараса Шевченка, Бориса Грінченка, Любові Яновської, Зінаїди Тулуб; від Державного архіву м. Києва отримано фонди Київського товариства старожитностей і мистецтв, Київського відділення Російського музичного товариства, Всеукраїнського державного польського театру; від Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України – фонд Кооперативного

видавництва пролетарських письменників “Гарт” (м. Харків). Всього таких документів було отримано з інших архівосховищ близько 2 тис. одиниць.

Протягом 1967–1976 рр. прийнято на постійне зберігання і впорядковано 637 архівних фондів загальною кількістю 75 415 справ.

Відповідно до Положення про ЦДАМЛМ УРСР, установа мала виконувати також функцію музею. П’ятирічним планом розвитку ЦДАМЛМ УРСР на 1976–1980 рр. заплановано завершити створення його музейної частини. 15 вересня 1977 р. Рада Міністрів УРСР видала спеціальне розпорядження № 710-р про завершення створення музейної частини архіву-музею, на виконання якого у 1978 р. розроблено тематико-експозиційний план постійної експозиції документальних матеріалів і книжкових видань “Українська радянська література”, для чого відведено 731,3 м² експозиційної площі. На виготовлення креслень та проектів виставкового обладнання лише у 1979 р. було виділено 150 тис. крб. Станом на 1979 р. архів-музей налічував 58 647 музейних експонатів. Виставка відкрилася у серпні 1985 р. і діяла до 1993 р. Із здобуттям Україною незалежності вона була замінена на виставку “Історія української культури кінця ХІХ–поч. ХХ ст.”.

Родзинкою ЦДАМЛМ УРСР став комплекс меморіальних кабінетів діячів української культури ХХ ст.: письменників Андрія Головка, Андрія Малишка та композитора Платона Майбороди, Івана Микитенка, Петра Панча, Леоніда Первомайського, Натана Рибачка, Юрія Смолича, Михайла Стельмаха, Юрія Яновського; кінорежисера, письменника Олександра Довженка та художника Миколи Глуценка.

Робота зі створення меморіальних кабінетів-музеїв розпочалася ще у 1967 р., коли секретар комісії з літературної спадщини Юрія Яновського М. М. Шумило передавав протягом вересня 1967 р. та жовтня 1968 р. до ЦДАМЛМ УРСР бібліотеку, рукописи, авторизовані машинописи, особисті документи, фотографії письменника. В акті № 17/1 від 2 серпня 1967 р., підписаного М. М. Шумилом та директором ЦДАМЛМ УРСР Л. А. Проценко, було зазначено, що після реконструкції архів-музей прийме на зберігання устаткування кімнати Юрія Яновського, яке було сфотографоване та тимчасово опломбоване¹⁸. Згодом, у 1976–1978 рр., було відкрито перші меморіальні кабінети: Ю. І. Яновського, І. К. Микитенка, Ю. К. Смолича, Л. С. Первомайського, меморіальну майстерню народного художника СРСР М. П. Глуценка.

Велика робота була проведена зі створення та відкриття у 1975 р. літературно-меморіального будинку-музею письменника Олександра Корнійчука в с. Плюти Обухівського району Київської області. Наказом начальника Архівного управління при РМ УРСР О. Г. Мітюкова “Про створення літературно-меморіального будинку-музею О. Є. Корнійчука – філіалу Центрального державного архіву-музею літератури і

мистецтва УРСР” від 1 серпня 1972 р. у будинку, де жив і працював Олександр Корнійчук, був створений філіал ЦДАМЛІМ УРСР¹⁹. Архівом-музеєм було прийнято на постійне зберігання особистий архів Олександра Корнійчука у кількості 1021 справи та 90 найменувань сувенірів і нагород у відповідності із здавальним описом, погодженим з урядовою комісією з вивчення спадщини письменника. Також був прийнятий на баланс Архівного управління будинок у с. Плюти, споруди на присадибній ділянці розміром 0,15 га, 234 одиниці меблів та речей, якими за життя користувався письменник. Згідно з бажанням дружини письменника Марини Федотівни Корнійчук, було прийнято 1342 томи книг з особистої бібліотеки письменника, що знаходилися в його будинку в с. Плюти. Доукомплектування кадрами новоствореного структурного підрозділу, охорону будинку-музею і музейних експонатів, а також підтримання належного порядку на його території було покладено на Дирекцію з експлуатації комплексу споруд центральних державних архівів УРСР. Також дано доручення ЦДАМЛІМ УРСР протягом двох місяців розробити та надати на затвердження Положення про Літературно-меморіальний будинок-музей О. Є. Корнійчука. Сьогодні це – окремий структурний підрозділ ЦДАМЛІМ України, який має назву “Архівно-музейний комплекс “Літературно-мистецькі Плюти”. У 1978 р. тут з успіхом пройшли перші літературні читання “Весна в Плютах” під головуванням письменника Юрія Збанацького.

Мальовниче село Плюти завжди було улюбленим місцем відпочинку та творчих пошуків багатьох видатних митців. Серед його гостей свого часу були письменники Павло Загребельний, Андрій Малишко, Максим Рильський, Юрій Смолич, художники Михайло Дерегус, Василь Касіян, композитори Григорій і Платон Майбороди та інші митці.

У рамках святкування 50-річчя архіву-музею на території “Літературно-мистецьких Плютів” 25 травня 2016 р. відбувся черговий захід “Весна в Плютах”. Цьогоріч для архівістів уперше і з успіхом проведено пізнавальний квест “Шляхами митців”. В ознаменування ювілею архіву-музею було висаджено 13 дерев роду Каталпа на “Алеї архівістів”. У заході взяли участь перший заступник Голови Державної архівної служби України Іван Кісіль, директори центральних державних установ України. Спеціальним гостем став заслужений журналіст України, володар звання “Всенародне визнання” Спілки журналістів України Валентин Щербачов.

Формування фонду друкованих видань є нерозривним процесом разом із комплектуванням архіву-музею архівними фондами. Сьогодні тисячі книг, примірників періодики, брошур, спеціальних видань. Цей фонд сформовано переважно на основі приватних колекцій, що надійшли до ЦДАМЛІМ України у складі фондів особового походження. Також створено книжкові колекції діячів літератури і мистецтв, колекції

зарубіжних видань, філокартичну колекцію. Найціннішими є Біблія, видана у XVII ст., прижиттєві видання Олександра Пушкіна, Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Федора Достоєвського, книга поезій Антонія Сови із бібліотеки Тараса Шевченка, яка була особисто презентована Тарасу Григоровичу з дарчим написом автора. Цінними є книги з автографами, дарчими написами, маргіналіями відомих людей. Таких книг в архіві понад 7 тис., серед них – автографи Валер'яна Підмогильного, Миколи Куліша, Максима Рильського, Миколи Хвильового, Юрія Яновського та багатьох інших. На початку 1990-х років бібліотечні фонди поповнилися книгами з т. зв. “спецфонду”. Більш детальну інформацію про основні фонди ЦДАМЛМ України, що були зібрані за більш як 40 років діяльності архіву-музею, надав М. Д. Ходоровський у статті “Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України: історія, джерельна база, сьогоднішні реалії”, опублікованій у журналі “Архіви України” за 2008 р.²⁰

Протягом останніх п'яти років фондосховища ЦДАМЛМ України поповнилися новими фондами організацій та установ, а саме: були отримані документи від Спілки кобзарів України, Спілки дизайнерів України, дитячого журналу “Соняшник”, Національного ансамблю артистів “Київська камерата”, Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка. Пріоритетним напрямом у формуванні Національного архівного фонду залишається поповнення фондів архіву-музею документами особового походження. За останні роки надійшли на постійне зберігання особові фонди Юрія Покальчука, Галини Севрук, Анатолія Солов'яненка, родинний фонд Шудрів, Валерія Гайдабури, Володимира Денисенка, Едуарда Митницького, Володимира Загорцева, Бориса Мозолєвського, Ганни Черінь, Леся Танюка та інших митців.

Одним із основних завдань архіву-музею в останні роки стало надання максимальної можливості доступу до архівних фондів. У 2011 р. у ЦДАМЛМ України з'явився власний сайт (<http://csam.archives.gov.ua>). Відвідувачі можуть дізнатися загальну інформацію про архів-музей, зокрема, його історію, склад і зміст документів, ознайомитися з новинами подій в житті архіву-музею, відвідати он-лайн виставки, переглянути електронні примірники 4-х випусків “Путівника по фондах ЦДАМЛМ України” та багато іншої корисної інформації.

У квітні 2012 р. було започатковано проект “Мистецькі зустрічі в архіві-музеї”. Серед знакових “зустрічей” – з Анатолієм Паламаренком, Анатолієм Кочергою, Юліяном Китасти́м, Леонідом Грабовським, а також урочисте передавання фондів композитора Михайла Вериківського, кінорежисера Володимира Денисенка та інші.

У 2014 р. започатковано проект “АВС” – (АрхіВажлива Справа) – он-лайн презентація документів митців на офіційному сайті та сторінці установи у Facebook. За цей короткий проміжок були презентовані

Анатолій Кочерга і Анатолій Паламаренко у літературно-музичному проєкті
"Мистецькі зустрічі в архіві-музеї".
10 червня 2015 року.

документи Володимира Симоненка, Олександра Довженка, Володимира Антоновича, Марії Примаченко, Кирила Стеценка, Ліни Костенко, Сергія Параджанова, Миколи Глуценка, Василя Стуса, Остапа Вишні, Анатолія Петрицького, Павла Тичини та багатьох інших.

Протягом останніх 5 років співробітниками архіву-музею була підготовлена значна кількість художньо-документальних виставок, які завжди викликають зацікавленість у глядача, серед них – виставка, присвячена творчому спадку відомого українського митця, авангардиста, теоретика мистецтва Олександра Богомазова (жовтень 2013); документальна виставка “Пам’ять серця” до 80-річчя від дня народження видатного українського композитора, лауреата Державної премії Української РСР ім. Т. Г. Шевченка Віталія Сергійовича Губаренка (1934–2000) (червень 2014); виставка “Плеяда бойчукістів” (грудень 2014); виставка “Поетичні автографи. Українська лірика ХХ століття” з архівної колекції ЦДАМЛМ України (травень 2015); виставка “Українська сценографія ХХ століття” (з архівної та музейної колекцій ЦДАМЛМ України, грудень 2016); виставковий проєкт “Архів-музей у просторі і часі” до 50-річчя від дня заснування ЦДАМЛМ України (травень 2016).

Важливе місце у роботі з популяризації архівної спадщини займають он-лайн виставки. За 5 останніх років запропоновано близько 45

віртуальних проєктів, серед них – виставки до 130-річчя від дня народження видатної української поетеси, педагога, перекладача Христини Олексіївни Алчевської (1841–1920); до 120-річчя від дня народження української співачки, педагога Марії Іванівни Литвиненко-Вольгемут (1892–1966); до 170-річчя від дня народження українського композитора, піаніста, хорового диригента, педагога та громадського діяча Миколи Віталійовича Лисенка (1842–1912); до 120-річчя від дня народження українського художника Костянтина Володимировича Піскорського (1892–1922); “Родина Коцюбинських. Портрет на тлі епохи” – до 150-річчя від дня народження Михайла Коцюбинського (1864–1913); “Школа Бориса Лятошинського” – до 120-річчя від дня народження видатного українського композитора, диригента та педагога; документальна он-лайнова виставка “Білі плями українського кіно” за особливими фондами ЦДАМЛМ України; до 145-річчя від дня народження українського історика, письменника, перекладача, одного з фундаторів Академії Наук України Агатангела Юхимовича Кримського (1871–1942). До 25-річчя незалежності України ЦДАМЛМ України презентував художньо-документальну виставку “Жіночі обличчя України”, до якої увійшли матеріали з особових фондів 25 жінок-митців: письменниць, поеток, критиків, співачок, художниць, актрис, театрознавців, громадських діячів тощо.

Серед друкованих видань, що побачили світ за останні роки – книга “Олександр Довженко. Щоденникові записи, 1939–1956” (видавництво “Фоліо”, 2013 р.), “Документальна скарбниця Шевченківських лауреатів” (авт. колектив у складі О. Кульчий, Т. Малярчук, Ю. Бентя; видавництво “Кліо”, 2013 р.), підготовлені до публікації, але оприлюднені лише в електронних версіях на офіційному сайті ЦДАМЛМ України випуски альманаху “Архів-музей у просторі і часі” (Випуск 1, 2) та “Путівник ЦДАМЛМ України. Випуск IV”, робота на яким завершилася у 2015 р.

За цей період телеканалом “Глас” було знято два документальні фільми про діяльність ЦДАМЛМ України, що мають назву “І мить доби, і крок історії” та “Пам’ять серця”.

З нагоди 50-річного ювілею 17 травня 2016 р. у ЦДАМЛМ України відбулися урочисті заходи та відкриття документальної виставки “Архів-музей у просторі і часі”. У відкритті заходу взяли участь заступник Міністра юстиції – керівник апарату Ганна Онищенко, Голова Державної архівної служби України Тетяна Баранова, директор ЦДАМЛМ України Олена Чижова, директори центральних державних установ України. З вітальним словом виступили: онук видатного українського композитора Кирила Стеценка – заслужений артист України, скрипаль Кирило Стеценко; Герой України, народний артист України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Анатолій Палама-

Колектив ЦДАМЛІМ України. 2014 рік.

ренко; Герой України, почесний президент Національного університету “Киево-Могилянська Академія”, доктор філологічних наук В’ячеслав Брюховецький; лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук, Заслужений діяч науки і техніки України, академік Академії наук вищої школи Сергій Білокінь; Генеральний директор Національного заповідника “Софія Київська” Неллі Куковальська; голова ЦК профспілки працівників державних установ України Юрій Піжук; голова Спілки архівістів України, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Шевченка Микола Щербак; режисер, народний артист України, художній керівник Київського театру драми і комедії на лівому березі Дніпра Едуард Митницький; літературознавець, заступник директора Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України, Заслужений працівник культури України Сергій Гальченко; представники творчих спілок, архівних та музейних установ.

Серед презентованих матеріалів виставки – документи, музейні предмети, друковані видання з особових фондів видатних українських митців: художників Фотія Красицького, Олександра Богомазова, Василя Єрмилова, архітекторів Вікентія і Олександра Беретті, Валентина Фельдмана, поета Павла Тичини, письменників Григорія Майфета, Івана Багряного (Івана Павловича Лозов’ягіна), акторів Степана Шагайди, Романа Черкашина, режисера Едуарда Митницького, композитора Кирила Стеценка, співаків Клари Брун, Михайла Донця, мистецтвознавця Романа Корогодського та інших. Чільне місце на виставці посідали картини відомих художників Миколи Глуценка та Тетяни Яблонської. Більшість матеріалів було представлено вперше.

У дні ювілею з подякою згадуємо фахівців архіву-музею, які багато зробили задля популяризації вітчизняної культурної спадщини, торжества історичної правди. Особливо вагомий внесок у цю справу зробили корифеї архіву-музею, серед яких слід згадати першого директора Людмилу Андріївну Проценко, Валерію Петрівну Кобу – директора архіву-музею за період з 1973 р. до 1977 р., багатолітнього незмінного директора (з січня 1977 р. до 1999 р.), Заслуженого працівника культури України Миколу Івановича Крячка, Захарія Олександровича Сендика – заступника директора з 1976 р. до 1995 р., Юрія Яковича Кулініча – директора з 1999 р. до 2005 р., Михайла Дмитровича Ходоровського, який багато років обіймав посаду заступника директора–головного зберігача фондів, Софію Андріївну Слюсар – завідувача відділу формування НАФ та діловодства, Людмилу Дмитрівну Харалампову – завідувача відділу забезпечення збереженості документів, Василя Миколайовича Шепелюка – завідувача відділу використання інформації документів, архівіста Світлану Григорівну Куц, Таїсію Іванівну Мацан – завідувача відділу довідкового апарату та обліку документів, Ніну Степанівну Возну – завідувача відділу довідкового апарату та обліку документів, Олену Дмитрівну Харченко – завідувача відділу “Літературно-мистецькі Плюти”.

А всім, хто пов’язав своє життя з архівом-музеєм і щоденно наполегливо працює для примноження та популяризації архівної спадщини країни, щиросердно побажати міцного здоров’я, благополуччя, творчих злетів та належної фінансової підтримки від держави.

Нехай благодать Софії Київської дарує наснагу й процвітання Центральному державному архіву-музею літератури і мистецтва України!

¹ Центральний державний архів громадських об’єднань України (ЦДАГО України), ф. 1, оп. 31, спр. 2658, арк. 23–24.

² Там само, оп. 6, спр. 2447, арк. 17.

³ Там само, оп. 31, спр. 658, арк. 14–22.

⁴ Там само, спр. 685, арк. 27.

⁵ Там само, арк. 28.

⁶ Там само, оп. 31, спр. 1932, арк. 67–72.

⁷ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 14, оп. 2, спр. 1829, арк. 1–3.

⁸ Там само, спр. 1919, арк. 1

⁹ Там само, арк. 99.

¹⁰ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ України), ф. 673, оп. 1, спр. 7.

¹¹ ЦДАВО України, ф. 14, оп. 2, спр. 1919, арк. 125–127.

¹² Там само, спр. 68, арк. 71.

¹³ Там само, арк. 24.

¹⁴ Там само, спр. 1010, арк. 10.

¹⁵ Там само, спр. 1919, арк. 1.

¹⁶ Там само, спр. 2066, арк. 3–4.

¹⁷ Там само, спр. 2683, арк. 22–25.

¹⁸ ЦДАМЛМ України, справа фонду № 17, арк. 4.

¹⁹ ЦДАВО України, ф. 14, оп. 2, спр. 2383, арк. 117–119.

²⁰ *Ходоровський М.* Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України: історія, джерельна база, сьогоденні реалії / М. Ходоровський // *Архіви України.* – 2008. – № 1–2. – С. 50–58.

The article deals with the history and activities of the Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine during the 50 years; it presents a brief overview of sources.

Key words: the Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine; L. A. Protsenko; National Conservation Area “St. Sophia of Kyiv”; the archival institutions; the personal fonds; the "ABC" project.